

James Herndon: Túlélés a saját hazádban c. könyvének 3-5. fejezete

február 7, 2013

Az egész könyv tartalomjegyzéke

A könyv eredeti címe: How to Survive in Your Native Land / 1971 Simon and Schuster

Fordította: Virágh Szabolcs és Fóti Péter

3. fejezet: Kolumbusz Kristóf

Körülbelül egy hónappal az egyik tanév vége előtt, Frank Ramirezzel kitaláltuk, hogy indítunk egy új kurzust a következő évben. Egyszerű elképzelés volt: egy kettőnk által vezetett dupla órát terveztünk, ami mentesülne a kötelező tanmenet, az osztályzás és több fegyelmi szabály, elsősorban a teremelhagyás tilalma alól.

Nem számítottunk különösebb nehézségre a szervezés során, ugyanakkor arra is felkészültünk, hogy az esetleges problémákra logikus válaszokat adjunk. Az óraösszevonás nem okozhatott gondot, mivel a nyolcadikosok amúgy is két órát választhattak szabadon, így két különböző kurzus helyett egyszerűen csak a miénkre iratkoznak be. Időpontnak az utolsó kettő, azaz a hetedik-nyolcadik órát szántuk, hogy az amúgy felkészülésre biztosított lyukasóráinkat – amit nem volt szabad lyukasnak hívni – kölcsönösen tanítással tölthessük a közös óránkon, ezzel bizonyítva áldozatkészségünket. A beiratkozást önkéntesnek terveztük, az érdeklődő gyerekekkel megbeszélést tartottunk, és levélben tájékoztattuk a szülőket, hogy mire számíthatnak a kurzussal kapcsolatban.

Minden jól alakult. Olyannyira nem volt probléma, hogy már

kissé csalódottak is voltunk. Lou, az igazgató beleegyezett. Az igazgató-helyettes beleegyezett. A gyerekek osztályfőnökei beleegyeztek. Talán még a szülők is beleegyeztek, vagy legalábbis tartózkodtak, mivel nem kaptunk tőlük visszajelzést. Mindössze két probléma adódott. Először is, az órarend nem stimmel. Mikor ősszel visszamentünk az iskolába, kiderült, hogy Lou nem a kért időpontra tette a felkészülési óráinkat, ezért nem tudtuk mindketten mindkét óránkat ugyanabban a teremben megtartani. Lou csak annyit mondott, hogy sajnálja, és nem volt hajlandó a változtatásra, noha még csak akkor kezdődött a tanév. Nem is értette, miért akadtunk ki annyira; az ő szemében mindez apróság volt. Mi azonban úgy éreztük, hogy az egész kurzus ellehetetlenült.

A másik probléma forrása maguk a gyerekek voltak. Körülbelül huszonöt gyerek iratkozott be, akik motivációjuk szerint két egészen eltérő csoportot alkottak. Néhányan láthatóan várták, hogy kipróbálhassák magukat a festés, az írás és a színjátszás területén – óraleírásunkban ugyanis nagy hangsúlyt fektettünk a művészetekre. A többieket pedig a számonkérés és az osztályzás eltörlésére vonatkozó ígéretünk vonzotta. Játszották a nagyokost és ökörködtek, felkészülve rá, hogy próbára tesznek minket: vajon lehet-e hinni nekünk. Az iskola többi diákja feltehetően csapdának vagy baromságnak tartotta ezt az egész dolgot. A bevett iskolai menetrendet volt már idejük kiismerni hét év alatt, de ki tudja, mi történik, – gondolhatták – ha valami újba kóstolnak bele?

A gyerekek motivációja mellett a másik szempont természetesen Frank és az én motivációm volt. Azt hiszem, ezt a következőképpen lehet legjobban kifejezni: mindenekelőtt olyan dolgokat akartunk csinálni, amit a hagyományos óráinkon a tananyag „letudása” után csináltunk.

Frank akkor már nyolc vagy talán kilenc éve dolgozott az iskolában. Az első néhány évben, amit ott töltöttem, tőle tanultam meg, hogyan viselkedik egy hagyományos tanár egy hagyományos iskola hagyományos tanóráin, azaz: hogyan lehet

úgy tanítani és dolgozni, hogy ne kergessen örületbe az unalom, a düh, saját álszentséged tudata, a vezetőséggel és a szülőkkel folytatott vég nélküli konfrontáció és – ami nekem igen fontos volt – eközben még csak ki se rúgjanak.

Frank volt ebben a legprofibb. Telepakolta a termet mindenféle rajz- és kézműves eszközzel, noha elvileg angolt és társadalomismeretet tanított hetedikeseeknek. Míg a többi tanár fennhangon panaszkodott arra, hogy milyen nehéz „végigvenni az anyagot” kilenc hónap alatt, Frank kijelentette, hogy az egész éves mennyiséget hat hét alatt meg lehet tanítani, és így a többi idő szabadon felhasználhatóvá válik a tanár számára. Szerinte a tanárok azért húzták el a matematika vagy éppen az egyiptomi kultúra tanítását egész évre, mert el sem tudták képzelni, hogy mi mást csinálhatnának az órán, vagy mert féltek a tananyag szorítása alól esetlegesen kiszabaduló gyerekektől.

Nyelvtanórán például Frank bemutatta a gyerekeknek a mondatelemzés és -szerkesztés szabályait, azonosította a mondatrészeket, elmagyarázta nekik a vesszők használatát, és azt, hogy mindezt hogyan ábrázolják. Ő volt az egyetlen, aki jó választ tudott adni a gyerekek szokásos kérdésére: „Minek kell ilyen ábrákat rajzolgatnunk?”

„Miért? Mert gyönyörűek!” – mondta Frank. Amit Frank csinált, vagy nagyon jól alkalmazott, az az volt, hogy sikerült bevonnia a gyerekeket a saját univerzumába, amelyben kapcsolatot talált a valóságon alapuló tananyag és a nem-valóságon alapuló fantáziavilág között. Tehát ha éppen egy szigetről tanultak az órán, elolvasták a könyvet, kitöltötték az előre gyártott feladatlapokat, „kipipálták” a tananyagot, utána pedig a gyerekek egy nagy papírlap előtt találták magukat, amint aprólékosan megrajzolják a sziget domborzatát, megalkotják és jellemzik népét és uralkodóit, a lakók étkezési és lakhatási szokásait, vagy éppen azt, hogy miképpen ünneplik amarra a karácsonyt.

Máskor kiválasztottak néhány könyvet a könyvtárból, levelet írtak a szerzőknek, a válaszok pedig felkerültek a táblára: az írók elmesélték, hol születtek és hogyan jött az adott könyv megírásának ötlete. Ezután Frank néhány levélre más gyerekekkel íratott titkos válaszokat a szerzők nevében, amik szintén felkerültek a táblára. Volt olyan is, hogy elvitt egy csoportot a Golden Gate-hídhöz, ahol álüzeneteket tartalmazó palackokat dobtak a dagályba, azután közösen elemezték a Kaliforniai-öböl legkülönbözőbb pontjairól érkező válaszokat. Frank arra is rávette a gyerekeket, hogy „installációkat” gyártsanak hulladékból vagy hogy könyvillusztrációkat fessenek bal kézzel hatalmas ecsetekkel minél kisebb papírra – a lényeg az volt, hogy a technikai tudás vagy annak hiánya ne álljon a kreativitás útjába.

Én is megpróbálkoztam hasonló ötletekkel a saját óráimon. Levelet írtunk a Békehadtestnek, és kaptunk is sok használható információt az egyes országokban adódó problémákról, sőt valódi fülesek is arról, hogy milyen terveik vannak ezek megoldására, és hogyan akarják végrehajtani őket. A gyerekek egy-egy Békehadtest-önkéntes bőrébe bújva elképzelt naplót írtak afrikai vagy dél-amerikai munkájukról, azzal a feltételezett céllal, hogy majd beépítik a frissen kapott hivatalos információkat a szövegbe, és akár meg is oldják az említett problémákat. Valójában azonban a naplók másról szóltak: első osztályú repülőutak, koktélszürcsölés, szexuális kalandok stewardessekkel, a törzsfőnök lányával vagy éppen fehér vadászokkal a bozótban, bennszülöttek kegyetlenkedései, csodás menekülések, elásott kincsek, elefánttemetők. A baromfinevelésre, az öntözőrendszer kiépítésére vagy éppen a lentermesztésre valahogy kevesebb figyelmet fordítottak. Az egészségügyi ellátás kérdése is csak az adott történetben szükséges csodás elemként került elő: a törzsfőnök fiát egy adag penicillinnel gyógyította meg a bátor önkéntes, akinek már éppen a fejét készültek elfogyasztani a vad pigmeusok.

Angolórán új nyelveket találtunk ki a gyerekekkel. Listákat

készítettünk egyszerű, hétköznapi szavakból, és mindegyik helyére egy képet vagy szimbólumot állítottunk, éppen úgy, ahogy az egyiptomiak tették. Kiválasztottuk a legjobb szimbólumot az egyes szavakhoz, és ezt követően már ezekből készítettünk listát. Miután összegyűlt néhány száz szimbólum, elkezdtünk történeteket gyártani az új nyelven és egyszerű meséket fordítani angolról, amelyeket aztán egy nagy papírra felvésve átküldtünk Frank osztályának, hogy fejtsék meg a jelentésüket, mintha a mükénéi görögök lineáris B írásába kódoltuk volna őket. Előbb vagy utóbb meg is jelent belőle egy rész az iskolaújságban:

A 45-ös és 31-es teremben lévő gyerekek új nyelveket találnak ki a tanórákon. Itt egy példa az egyikre, meg tudjátok fejteni?

Néhány tanár érdekesnek tartotta az ötletet, és fel is hívták a figyelmemet az ókori Egyiptommal való kapcsolatra, mások azonban némileg csalódottak voltak. A Békehadtestes feladatnál is ugyanez volt a probléma: a naplók nem követték a kormány terveit – a gyerekek nem használták a hivatalos forrásból nyert információkat, ezért úgy tűnt, mintha nem is tanultak volna semmit, azaz a társadalomtudományok gyakorlása helyett csupán fantáziáltak –, és az új nyelvről szóló cikk sem igazolta a feladat valódi célját. Nem tudta megmutatni azt a lelkesedést, ahogy húsz gyerek a táblához rohan, hogy felrajzolja a szimbólumát, vagy a heves vitát a legtalálóbbszimbólumról, nem beszélve az elkészült képírás lenyűgöző látványáról. A cikknek saját örömeimet sem sikerült kifejeznie, amit olyan tökéletesnek érzett szimbólumok esetében éreztem, mint amilyen ezek:

Az egyes szimbólumok kidolgozását is nagyon élveztem. A „helyes” például egy seriffet ábrázoló bonyolult rajznak indult, a „jót” angyal, a „rosszat” pedig ördög jelképezte, míg végül glóriává és szarvakká finomodtak. Beszélgettünk a

rövidebb, leegyszerűsített formák fontosságáról, hiszen csak nem akarunk mindig hosszan rajzolgatni, ahányszor jó egyiptomiakként levelet küldünk egy barátunknak. Mindez egyre világosabbá vált mindannyiunknak, így hamar létre is jöttek a szavak letisztult megfelelői, mint a „*gondolkodni*” vagy a „*lenni*” esetében. Következő lépésként plakátot készítettünk, amin az egyes szóosztályokat különböző színekkel jelöltük: kékkel a dolgokat, pirossal a cselekvést, zölddel a leírást jelentő szavakat, és így tovább a hetedik osztályban megszokott pedáns rend szerint. El akartam jutni az ideografikus írástól az ábécéig, így a szimbólum, ami eddig „jót” jelentett, egyben a G betű megfelelője is lett, miközben megőrizte a „jó” jelentését.

Folytattuk megállás nélkül, néha már azt éreztem, hogy ez túl sok. Méghozzá a jóból: tele lelkesedéssel és büszkeséggel minden alkalommal meg kellett állapítanom, hogy ez bizony egy jó óra volt. Új nyelveket teremtünk, miközben rengeteget tanulunk az amúgy bonyolult angol nyelvtanról: szófajok, szójátékok, és összetett nyelvi struktúrák kerültek terítékre. Mindezt úgy, hogy a gyerekek aktívan, örömmel, felvillanyozva vettek részt az órán, a szaktanácsadó mindenben támogatott, a szakfelügyelő dicsérte a kreativitásunkat Frankkel, a gyerekek csupa jelest kaptak, a szülők örültek, mi pedig boldogan és energikusan jöttünk dolgozni reggelente. Ez volt a Spanyol Iskola 31-es és 45-ös termének aranykora. Egyszóval sikert arattunk, azaz pontosabb úgy fogalmazni, hogy én is sikeres lettem, hiszen Frank már egy jó ideje az volt.

Ebben a csodálatosan bizakodó hangulatban közeledett a közösen tartott „Kreatív művészetek”(KM) óra éve. Több ötletünk volt mint égen a csillag.

Az év során szinte mindvégig egyetértettünk Frankkel abban, hogy a KM – ahogy iskolán belül hívni kezdték a csoportunkat – a létező legrosszabb osztály volt, amit csak el tudtunk képzelni. Semmi sem működött megfelelően. Volt kit okolnunk érte, így tehát együtt hóbörögtünk és szomorkodtunk, és persze

igyekeztük meggyőzni a másikat, hogy nem a mi hibánk volt. Először is a vezetőség tehet a kudarcról, hiszen elrontották a terembeosztást. Másodszor maguk a gyerekek a bűnösök, mivel egyszerűen nem alkalmasak a feladatra. Harmadszor pedig maga az iskola a hunyó, hogy olyan légkört teremt, amelyben egy gyerek csak akkor csinál valamit, ha kötelezik rá.

Valójában két másik dolog állt a háttérben – látszólag teljesen különbözőek, mégis szorosan összetartozóak. Az első apró részletkérdésnek tűnt számunkra; a terem elhagyását érintette. A legelső alkalommal minden gyereknek adtunk egy névre szóló „kóborló engedélyt”, és elmondtuk nekik, hogy bármikor kimehetnek az óráról, amikor csak kedvük tartja, és szabadon használhatják az iskola egész területét. Ha megállítanák őket, egyszerűen csak fel kell mutatniuk az engedélyüket. Mindezt amúgy mellékesen jelentettük be, mivel magától értetődőnek véltük. Az egyik legfárasztóbb iskolai szabály ugyanis az volt, hogy ha egy gyerek el akart menni vagy tanárként el akartam őt küldeni valahova, engedélyt kellett írnom, aláírással, percre pontos dátummal, beleértve a várható „célállomást”. Ellenkező esetben a gyereket biztosan megállította egy felnőtt a folyosón vagy bárhol máshol, amiből csak baj származott. Ekkor ugyanis a gyerek visszajön hozzám, néha magával a felnőttel vagy egy lökött felsőbbéves ügyeletessel együtt, aki követeli, hogy tartsam bent délutánra vagy mondjam el szörnyű bűnét az anyjának. Így el kell magyaráznom, hogy „igen, én küldtem el” vagy „igen, én engedtem el”, de aztán kiderül, hogy nem is oda ment, ahova küldtem, vagy ahova állította, hogy mennie kell, és akkor a végén mindenki ingerült, miközben semmit sem értünk el, azon kívül talán, hogy a kölyöknek legalább sikerült bagóznia egyet a WC-ben, már ha éppen ez volt a célja.

Ezt akartuk ügyesen megkerülni a „szabad mozgás engedéllyel”. A gyerekek teljesen megmámorosodtak a kínálkozó lehetőségtől, és egymás szavába vágva kérdésekkel bombáztak minket kipuhatolandó valódi céljainkat. Végül annyira

felidegesítettek, hogy üvöltve megismételtem: „igen, bármikor elhagyhatják a termet, és igen, bárhova mehetnek az iskolában, és igen, ez tényleg színigaz, és ha még egy szót szól valaki, visszaveszem az engedélyeket és lefújom az egészet.” Erre már elhitték a dolgot.

A másik dolog pedig az volt, hogy a kreatív, örömteli és tartalmas óra érdekében tett óriási erőfeszítéseink – nagyszabású koncepciók, ragyogóbbnál ragyogóbb ötletek, kitűnő felszerelések – egy cseppet sem érdekelték a gyerekeket. A legtöbben egyáltalán nem akartak csinálni semmit. Nem akartak levelet írni a Békehadtestnek, nem akartak szivardobozból avantgárd installációkat gyártani, nem akartak gipszből szobrot készíteni, nem akartak történeteket kitalálni, nem akartak bal kézzel festeni vagy éppen új nyelveket teremteni ... átkozottul nem akartak semmi mást, mint használni az átkozott „szabad mozgás engedélyüket” arra, amire amúgy az való volt, nevezetesen kimenni a teremből, kóborolni vele jobbra-balra, visszajönni, majd megint kimenni, kóborolni egyet, és utána visszajönni. Amikor kimentek, azt fújták: „*Itt Semmit Sem Lehet Csinálni*”, amikor visszajöttek, akkor meg ezt: „*Kint Sem Lehet Semmit Csinálni*”. Ebben persze mindenki egyetértett, miközben panaszkodtak a felnőttekre és az áruló ügyeletesekre, akiknek fel kellett mutatniuk az engedélyt, és nagyoztak egymásnak, hogy ki hogyan szólt be a beszari strébereknek meg a többi lúzernek. Az első pár nap valódi ostrom volt számunkra: tanárok és ügyeletes diákok jöttek érdeklődni az engedély érvényessége felől, aztán gyerekek lógtak át hozzánk mindenféle ürüggyel a többi osztályból és kérdezték, hogy tényleg minden csoporttag kapott-e engedélyt, mi pedig türelmesen mondtuk, hogy „igen, bizony így van”. A nagy izgalom és kérdezősködés elmúltával aztán valakinek eszébe jutott a mágikus mondat: „*Itt Semmit Sem Lehet Csinálni*”, és hopp, a legtöbb gyerek már ment is ki vígan.

Hát jobb óratervet nem is tudnék javasolni a „szabad mozgás engedélynél”. Frankkel már a teljes összeomlás szélén álltunk,

amikor egy idő után kezdtünk rájönni, hogy mi volt a hiba az ötletekkel, amik amúgy nagyon jól működtek a hagyományos órákon. A megoldás nagyon egyszerű volt. Vajon miért szerették a gyerekek a mi kis leleményes ötleteinket a normál órákon? Hát azért, mert jobbak voltak, mint amit megszoktak. Tutanhamon kedvenc balzsamozója nevében naplót írni nyilvánvalóan jobb, mint elolvasni és megvitatni egy unalmas szöveget, előre gyártott kérdésekre válaszolni, összefoglalót vagy éppen tesztet írni. Diákszemmel meg aztán azért is voltak jobbak, mert valami érthetetlen okból a tanár is jobban szerette ezeket a feladatokat, ami azt jelentette, hogy a jegy is jobb lett angolból és társadalomismeretből, mint a megszokott. Mindez viszont csak a hagyományos órákra vonatkozott, ahol egyértelmű volt, hogy 1. nem lehet kimenni a teremből, és 2. valamit azért muszáj csinálni, hogy ne kapjunk egyest. Ha ezt a két elemet elhagyjuk, ahogy mi Frankkel azt nagy naivan tettük, máris előttünk áll a póre igazság.

Egy új világba csöppentünk, ennél pedig nincs is rosszabb. Szembe kellett néznünk a ténnyel, hogy mindazt, amiről azt hittük, hogy a gyerekek majd imádni fogják – immáron megszabadulva a többi unalmas óra zsibbasztó hatásától –, valójában mi akarjuk megcsináltatni velük, mi találtuk ki, minket érdekel. Sőt, minket is elsősorban olyan feladatokként érdekelnek, amiket akkor lehet használni, ha valaminek muszáj történnie az órán, és nem csak körben ülve bámuljuk egymást. Nem is önmagukban érdekes, hanem a gyerekeknek szánt feladatokként kezeltük őket öntudatlanul, mivel azt akartuk látni, hogy a *diákok* mihez kezdenek velük, *ők* mit hoznak ki belőlük. Azt akartuk látni, hogy *ők* milyen szimbólumokat találnak ki az angol szavakra vagy milyen naplót írnak Békehadtest-önkéntesként, arra különösebben nem voltunk kíváncsiak, hogy mi mihez kezdenénk egy ilyen feladattal. Nem akarom persze túlzásba vinni az önkritikát, elvégre lényegében ez szokott lenni a tanítás alapja és a tanárok célja. Látni akarjuk, hogy mit tudnak a gyerekek, szeretnénk benyomásokat szerezni az intelligenciájukról, képességeikről,

ügyességükről, kreativitásukról, és természetesen azt sem bánjuk, ha valami érdekes történik az óránkon. Világos volt, hogy a gyerekek szerettek írni, festeni, vagy éppen kézműveskedni, *ha már* elkezdtek csinálni az adott dolgot (mivel muszáj volt csinálni valamit), és szerették látni munkájuk végeredményét is: egy „műalkotást” a sulikiállításon, a többiek elismerő arckifejezését, egy ötöst az ellenőrzőben. Innen nézve rá kellett jönnünk, hogy nekünk sokkal több ötletünk volt, mint a gyerekeknek, akik ráadásul amúgy sem tudták, hogy mit is akarnak csinálni. Ha tehát garantáltan érdekes és szórakoztató feladatokra vesszük rá őket, biztosan jól járnak majd. A kurzus hatodik hetében vázoltuk mindezt a csoportnak és bekeményítettünk.

„Ha tehát senki nem hajlandó csinálni semmit, – mondtuk nekik – akkor mindenki leül és hallgat: feladatokat fogunk végezni, kész, passz. Nagyon izgalmas feladatokat!” – tettük hozzá gyorsan.

Felháborodás, csalódottság és gúnyos arckifejezések kísérték bejelentésemet. A szemembe vágták, hogy beszari vagyok, emlékeztettek a nagy szavakra, amikkel rávettem őket, hogy felvegyék ezt a rettenetes órát (nem is gondoltam, hogy figyeltek rám), és hogy ez megint csak a szokásos nagy átverés show: a tanár részvételt ígér a diákoknak a döntéshozatalban, aztán, ha nem tetszik neki az eredmény, önhatalmúlag megváltoztatja a szabályokat. (Ilyenkor eszembe jut, milyen az, ha tanárként hivatalosan feladom a hatalmam, de titokban meg akarom tartani: a gyerekek elkezdenek úgy beszélni velem, mint egy valódi emberrel, és gyakran tényleg azt mondják, amit gondolnak.) Ráébresztettek, hogy az óra egyetlen erénye a beígért szabadság: csinálod vagy nem, kimész vagy nem. E nélkül semmit sem ér az egész – óracserét követelve már indultak volna osztályfőnökeikhez.

Azt hiszem, hogy nem éltem volna túl ezt a vihart a kemény vonalhoz ragaszkodva, ha nincs ott Meg, Lily és Jane. Ők voltak a mi hőseink. A három lány ugyanis pontosan azt

csinálta, amit Frankkel megálmodtunk, hogy mindenki csinálni fog: egyfolytában alkottak valamit. Az első napok egyikén a gyerekek eldöntötték, hogy alapítanak egy diáklapot (akkoriban még nem léteztek iskolai „szamizdatok”) leváltandó a felnőttnyelven szóló hivatalos iskolaújságot, amit amúgy is az éppen felelős tanár írt tele unalmas, szájbarágós cikkekkel. Ezután, mint akik jól végezték dolgukat a legtöbben fogták az engedélyüket és elkezdtek a gyakorlati kóborlást és a „nincs mit csinálni” rinyálást. A három lány viszont kiosztotta egymásnak a feladatokat, és azonnal nekilátott az újság elkészítésének: Meg vállalta a cikkbeszerzést és a szerkesztői munkát, Lily a gépelést, a nyomtatást és a terjesztést, Jane pedig az illusztrációk felelőse lett. Végül sikerült is véghezvinni a tervüket, úgy, hogy a többiektől szemernyi segítséget sem kaptak. Meg nem csak megszerkesztette, hanem meg is írta az összes cikket (senki másnak nem volt erre elég ideje a nagy jövő-s-menésben), Lily kikönyörögte a titkárságtól a fénymásolót, amit a csodával határos módon oda is adtak neki, Jane pedig csak rajzolt és rajzolt és rajzolt. Ezután egy „Végtelen” névre hallgató irodalmi lapot terveztek, és elkezdtek rábeszélni osztálytársaikat a részvételre. A teljes kudarc hatására az első hat hétben keserűen panaszkodtak a többiekre, hogy azok semmit nem csinálnak, pedig ez egy csoportmunka lenne, így hát Frankkel még jobban próbáltuk írásra biztatni a gyerekeket vagy legalább felhívni a figyelmüket a csoportszolidaritásra – mindhiába.

A lényeg, hogy erre a három lányra számítottam fő támaszként az új alapokra helyezett, „reakciós” csoportvezetésben. Abból indultam ki, hogy nyilván pártolni fogják a többi gyerek munkára fogását: ha a lézengők is írnak, rajzolnak végre valamit, azzal alapanyagot szállítanak nekik az újsághoz, és így mindenki jól jár. De nem ez történt, sőt ők is lázadással fenyegetőztek. Jane kijelentette, hogy ha kötelezővé teszem, ő többé nem hajlandó semmit se rajzolni az egész évben. Meg szerint persze rossz, hogy nem hoz senki más cikkeket, de az is nyilvánvaló volt neki, hogy az „kikényszerített írás” sem

jó megoldás. „Ennyi erővel akár fölvehetném az 'újságírás' órát is” – mondta jól kitapintható undorral a hangjában.

Érvelni is próbáltam: nem zavarja őket, hogy azért nem tudnak igazán jót alkotni, mert rajtuk kívül mindenki csak bohóckodik? Nem lenne jobb, ha mindenki írna és rajzolna a magazinnak? „Igen, – mondták – de csak akkor, ha maguktól csinálják.” Szóval nem jutottunk egyről a kettőre. A legokosabb és legtehetségesebb lány, Meg elmesélte, hogy a normál újságírás órán is csak két vagy három ember az, aki szívből dolgozik, és akinek van is érzéke az íráshoz, a többi maximum összedob valami unalmas, ostoba cuccot, csupán azért, hogy ne bukjon meg. Szerinte pont ezért kellett az újságírás tanárnak újraírnia a legtöbb cikket, és ettől lett olyan „tanár-szaga” a lapnak, meg hát végső soron az unalmas, ostoba cikk újraírva is unalmas és ostoba marad. „Aztán gondoljunk csak bele! – mondta – Az igazán jó újságokat nem pár lelkes és tehetséges ember rakja össze és adja ki? És ugye, hogy a legtöbb ember a Földön egyáltalán nem ír cikkeket, nem ad ki lapokat, sőt talán nem is olvas újságot? Mégis akadnak jó újságok, és pont ez a lényeg. Miért lenne ez másképp egy osztályon belül?”

A lényeg tehát az, hogy az újság jó legyen, a tanár vágya pedig, hogy mindenki részt vegyen a munkában, egyfelől mellékes, másfelől meg rossz minőségű lapot eredményez. Meg azt akarta megértetni velem, hogy a kettő együtt nem megy, ezért mindenképp dönteni kell, melyik a fontosabb.

Hát Frankkel gond nélkül döntöttünk is: várunk a keménykedéssel. Talán csak újabb megerősítésre vártunk. Az engedélyek maradtak, a „Végtelen” rendszeresen megjelent, az osztályban pedig továbbra is káosz uralkodott, legalább is normál iskolai mércével mérve. Ugyanakkor, ha a „Végtelent” veszem alapul, az osztály meglepően szolidárisnak mutatkozott. Mindenki tudta például, hogy mikor jön ki az új szám. Aznap már felkészültek rá, hogy összefűzzék és -kapcsolják az íveket, húszasával kihordják az újságot az osztályokba (a

„kóborló engedély” birtokában), majd, ha ezzel megvoltak, leültek elolvasni a friss lapot. Kommentálták, kritizálták, összemérték az előző havival vagy valamelyik régebbi számmal – éppen úgy, mintha részt vettek volna az összeállításában. Az első szám után annyi legalább történt, hogy Megnek nem egyedül kellett az összes cikket megírnia, Jane-nek pedig az összes rajzot elkészítenie, és Lily-nek is annyian akartak segíteni a fénymásolónál, hogy az már sok is volt. Az önkéntesek ugyanakkor mind más osztályokból érkeztek. Kiderült, hogy a sulis tele van titkos írókkal: csak úgy ömlöttek a történetek, a mi osztályunkba járók pedig elbírálták őket. A „Végtelen” továbbra is megjelent, és láthatóan a teljes osztály magáénak érezte azt hónapról hónapra. „Mi csináljuk!”–mondták. És igazuk volt, végül is ki más csinálná?

Talán elég, ha annyit mondok, hogy ez az év volt Piston sárkányrepülőjének[1] éve... Frankkel számunkra egy örült szörföléshez hasonlított ez a pár hónap: hol az öröm hullámhegyeit lovagoltuk meg, hol az elkeseredés hullámvölgyeibe zuhantunk. Ráadásul folytonos küzdelmet vívtunk mindenkivel: a történetírók kikérték maguknak, hogy a hetedik-nyolcadik órában szabadon kóborló gyerekeink röhögve beszólogatnak az ő gyerekeiknek, miközben ők éppen az ókori Egyiptomról tartanak órát. A titkárnők a fénymásolóhoz használt irtózatosszerű papír és az állandó irodai felfordulás miatt panaszkodtak, és nem értették, hogy miért kell a gyerekekkel vitázniuk arról, hogy vajon a „Végtelen” tizennegyedik oldala vagy a tanári értekezés összefoglalója-e a fontosabb másolnivaló. Mi pedig állandóan aggódtunk, hogy jó-e, ami itt folyik, hiszen általában úgy tűnt, senki nem csinál semmit, sőt például egy olyan kivételesen értelmes és tehetséges lány, mint Marcia arra használta az ajándékba kapott drága idejét, hogy körbe-körbe rohangált és közben azt kiabálta a fiúknak, hogy: „Nagy Árpi!” (Ő amúgy egy nem létező figura, akinek a nevét gyorsan egymás után mondván, megkapjuk a varázsszót: „pinagyár”; emlékszem, milyen borzongással töltött el engem is hetedikesként ez a mágikus név, aminél számomra

akkoriban nem létezhetett érdekesebb dolog a világon.) Amikor pedig az amúgy teljesen passzív gyerekek rázendítettek a már ismerős mantrára („Itt Semmit Sem Lehet Csinálni” vagy „Nem Is Tanulunk Itt Semmit”), zavarodottság, értetlenség és tehetetlen düh lett úrrá rajtunk. Először még előbányásztunk néhány ravasz keresztkérdést a zsákunkból, például megkérdeztük az egyik hangadót: „Hát miért nem csinálod ezt?”, de persze erre is volt válasza: „Á, ezt nem akarom!”, mondta diadalittasan. „Akkor miért nem csinálod azt?” – kérdeztük előzékenyen, amire valami fejrázós-vállvonogatós elutasítás érkezett, és mire egy újabb ötletet javasoltunk volna, a srác már kinn is volt a WC-n, majd visszajőve fintorogva bökte oda: „Itt Nem Történik Semmi.”

Ettől teljesen kikészültünk, márpedig ez ment minden egyes áldott nap. Próbáltuk megérteni, hogy miért csinálják, de egyszerűen nem sikerült. Nem tudtunk másra gondolni, mint hogy ezek a kis köcsögök szándékosan akarnak az örületbe kergetni minket. Kezdett körvonalazódni előttünk, hogy ez a „miért” az egész kurzus lényegi kérdése. Furcsa módon tehát az óra nem az eredeti terveink megvalósulásáról szólt, miszerint a diákok mindenféle jó kis feladatokat és játékokat csinálnak a mi ötleteink alapján, hanem arról a lehetőségről, hogy kitartóan visszautasíthassák az aktív részvételt, és ezzel egyidejűleg panaszkodhassanak arra, hogy nincs mit csinálni.

Kolumbusz Kristóf aprólékosan megtervezte útját, rábeszélte az uralkodót, hogy támogassa őt, majd hajóra szállt, hogy az új útvonal segítségével mihamarabb elérje Indiát, gazdagságot és hírnevet szerezve magának. Sajnálatos módon azonban elsőként az Újvilágba ütközött. Mivel Kolumbusz összes terve Indiára volt szabva, egyszerűen nem értette a helyzetet, nem tudott mit kezdeni a szokatlan környezettel, és meg volt győződve arról, hogy valójában az örületbe akarják őt kergetni. Mivel sem fűszereket, sem selymet nem talált, egyetlen dolog maradt, ami gazdagságot és hírnevet hozhatott volna számára: az arany. Mániákusan ennek felkutatására összpontosította minden erejét;

többek között ezért kínzott meg Karib és Arawak törzsfőket, óvilágbeli elvek alapján feltételezve, hogy tudják, hol van a kincs, csak nem mondják meg. Soha el sem jutott a tudatáig a gondolat, hogy valóban nem tudják, sőt lehet, hogy a kincs nem is létezik. Európai szemléletmódja és az arany iránti vágya egyfajta vertikális logikát plántált Kolumbuszba, ami megakadályozta, hogy elég nyugatra menjen ahhoz, hogy ráleljen a hőn áhított kincsre.

Egyik hajóútja során néhány nagy méretű kenura bukkant távol a szárazföldtől. A kenukban díszes ruhákba öltözött, festett arcú és tollba burkolt bennszülött „üzletemberek” ültek, láthatóan egy határozott cél felé tartottak. Azonban Kolumbusz tudta, hogy az Újvilág bennszülöttei nem mennek messze a szárazföldtől. Leveleiben megemlíttette ugyan őket mint valami bolond népséget, akik miatt eggyel több oka van, hogy megőrüljön, de aztán el is felejtette az egészet. Meg sem próbálta kideríteni, hol élnek, vagy hogy hova mennek, nem követte és meg sem kínoztta őket, hogy megtudja tőlük a gazdaggá válás titkát. Nem illettek a dolgokról és önmagáról alkotott képébe, saját célja szempontjából megjelenésüknek egyszerűen nem volt értelme. Milyen kár pedig! Nem hiszem, hogy Kolumbusz valaha is rájött volna, hogy azok a kenus üzletemberek minden bizonnyal aztékok voltak a közeli Mexikóvárosból, azaz nem mások, mint a világ legnagyobb aranykészletének birtokosai. Kolumbusz felfedezte az Újvilágot, de annak fogalmai nem fértek össze óvilágbeli logikájával, így nem is tudta kiaknázni az általa kínált előnyöket.

Frank és én egy picit ügyesebbek voltunk, mint Kolumbusz. Ha nem is tudtuk maradéktalanul elfogadni az elképzelést, miszerint a kurzus valódi témáját a „Mit Is Csináljunk Az Órán?” kérdése adta, és hogy talán éppen ez volt az egyetlen fontos tisztázandó kérdés, azt végül sikerült megértenünk, hogy a KM nem rejt semmiféle kincset. Beláttuk azt is, hogy ha megígérjük előre, hogy felhagyunk a jeggyel való

fenyegetőzéssel, és szabaddá tesszük a terem elhagyását, azzal egy teljesen Új Világba érkezünk.

Az év vége felé aztán még némi fogalmunk is lett, hogy merre járhatunk. Volt egy nagydarab szőke srác az osztályban, akitől mindketten a falra másztunk. Greg ugyanis az égvilágon semmit nem volt hajlandó csinálni, viszont állandóan panaszkodott, hogy nem is lenne mit, gúnyolódott az ötleteinken, minden nap csesztette a szomszédos osztályok tanárait és diákjait, bagózott a WC-ben, Nagy Árpí iránt érdeklődött Marciánál – szóval egy igazi tohonya tizenhárom éves kamasz volt, a mi saját kenus aztékunk, aki visszaélt a szabadságával és azon mesterkedett, hogy az örületbe kergessen minket. „Az a nyomorult semmirekellő Greg!” – mondogattuk Frankkel egymásnak, és meg voltunk győződve arról, hogy ha megszabadulhatnánk végre tőle, például ha véletlenül átkerülne egy másik csoportba, a mi óránkon minden baj megoldódna... Aztán egy nap megnyílt a föld Greg alatt, és eljött az igazság órája: az egész éves iskolai köcsögölés elnyerte jutalmát. Látna a sok „elégtelen” és „nem felelt meg” bejegyzést, Greg mentorai levélben kérték a tanárokat, hogy értékeljék a srác viselkedését és eredményeit. Természetesen mindegyikük azt írta, hogy reménytelen a fiú. Erre a mentorok behívták a szüleit, hogy közösen beszéljék meg a további teendőket. Ott ült Greg szemben a sok felnőttel, akik mind elkeserítőnek látják a teljesítményét: a mentorok, az egész vezetőség, a szaktanárok és a szülők. Miközben hallgattuk a tanárokat, ahogy a létező összes tantárgyból panaszkodnak Gregre, és néztük a fiút az egyszerre segítőkész és fenyegető felnőttek körében, hirtelen világossá vált számunkra, hogy Greg alapvetően rendben van. Eszünkbe jutott, hogy mindig segített összeállítani az újságot; megszerelte a színpadi lámpákat a készülő darabunkhoz; mindig tudta, hogy hány gyerek van az osztályban, amikor a „Végtelent” osztottuk ki; segített Pistonnak levinni a sárkányrepülőjét a rétre – szóval mindig ott volt, amikor valami sürgős segítségre volt szükség. Így Frankkel a magunk részéről elmondtuk, hogy Gregben egy

készséges, figyelmes és felelősségteljes gyereket ismertünk meg. Az arcokon teljes döbbenet. „De hát nem tud helyesen írni!” „Azt se tudja, hol van Egyiptom!” „Nem volt hajlandó könyvtámaszokat gyártani!” Mi azonban kitartottunk: Greggel nincs semmi baj. Meggyőztük magunkat, mert tudtuk, hogy igazunk van, és ez egy nagy lépés volt előre. Az egész ülés tanulsága az volt, hogy ez az elbaszott kölyök, aki az örületbe kergetett minket, alapvetően rendben van, és nemhogy jobb lenne nélküle a „Kreatív művészetek”, hanem egyenesen szükségünk van rá a kurzuson. Ebből az is következett, hogy valamilyen fura módon a mi újvilágbeli óránk is rendben van. Szóval, ha az osztály legelbaszottabb kölyke rendben van, mint ahogy azt mélyen éreztük, (noha az óvilágbeli logikánk azt suttogta, hogy „nem, a srác nem OK!”) és hajlandóak voltunk ezt ki is mondani a tanárok és a szülők előtt ... nos, ez azt jelentette, hogy rá kellett ébrednünk, hogy ha aranyat nem is találunk, az Újvilág fölfedezése már önmagában valami, és ezzel akár el is lehetünk az év végéig. Greg tárgyalásáról kijöve összenéztük Frankkel, és mindketten éreztük, valami furcsa dolog történt velünk; valami, amiről még nem is tudjuk pontosan, hogy micsoda.

4. fejezet: Kreatív művészetek

Biztos vagyok benne, hogy ugyanebben az évben, valamikor tavasz környékén történt az az eset is, hogy bizonyos sokkoló fotók keltették fel a tantestület figyelmét. A fekete-fehér képek egy szempontból teljesen megegyeztek: mindegyik fiatal meztelen férfitestet ábrázolt köldöktől combközépig. Ezen a tényen túl azonban a fotók természetesen eltértek egymástól: sűrű, közepes vagy ritkás, illetve világos, közepes vagy sötét fanszörzet-típusokat; csigavonalban vagy kürtősen csavart, vagy éppen simán benyomódott köldököket lehetett megfigyelni, sőt még azt is látható volt, hogy az alany sokat vagy keveset napozott. Na és persze a fütyik: először is körülmételt vagy nem, aztán hosszú és vékony, vagy rövid és tömzsi, vagy éppen hosszú és tömzsi, netalántán rövid és vékony, vagy egyszerűen

közepes méretű, átlagos fütyik.

Mi is volt ez az egész? Frankkel az év eleje óta próbáltuk rávenni a gyerekeket arra, hogy valami kreatívat csináljanak, és hát ők meg is fogadták a tanácsot – a maguk sajátos módján. A fiúk az egyik nap kilógtak a Tierra Firma bevásárlóközpontban lévő önkiszolgáló fényképezőgéphez, ahol pár centért lehetett fotót készíteni. De ahelyett, hogy szépen megfésülve mosolyogtak voltak a kamerába, fölálltak a székre, felhúzták a pólójukat, letolták a gatyájukat, miközben egy társuk bedobta az érmét, és páran még figyelték, hogy tiszta-e kint a levegő. Villámgyorsan mindenki megcsinálta a sajátját, és azonnal kézzelfogható művek váltak belőlük. A suliban aztán szépen kiosztogatták a képeket, amik előbb-utóbb eljutottak a lányokhoz. A terjesztést azonban elég bonyolulttá kellett tenni ahhoz, hogy senki ne tudja pontosan, melyik kép kicsodát ábrázol, olyannyira, hogy gyakran a fiúk maguk sem tudták, hogy az adott köldök, fanszörzet vagy fütyi az övék, vagy valaki másé. Ez garantálta azt, hogy a lányok nyugodtan találgathassanak, hogy ez a micsoda kicsodáé, vagy hogy ez most kicsodának a micsodája.

Látható, hogy mekkora lelemény – vagy éppen kreativitás, teszem hozzá – kellett a tervhez. Mert ugye elég, ha egy lány csak úgy tesz, mint aki esetleg részt venne a tippelgetésben, az már felér egy beismerő vallomással, és persze ha megvetően elzárkózik a játék elől, azzal is beismert magáról valamit. Amúgy meg ki tudna ellenállni a tippelés izgalmának? A legjobb az egészben volt, hogy a játék nem jelentett valódi veszélyt, mivel egy idő után már tényleg senki nem tudta beazonosítani a képek gazdáit.

Frank és én Pistontól hallottunk az esetről. „Pár srác csinálta azokat a fotókat, nem tudom, kik” – mondta, és megígértette velünk, hogy nem mondjuk el a többi tanárnak, de nem sokkal később már így is, úgy is tudta mindenki. Maguk a gyerekek mondták el a tanároknak, vagy legalább úgy intézték, hogy hozzájuk is kerüljön egy fénymásolat, még akkor is, ha

esetleg nagyon nem akarják észrevenni azt. Van, hogy a műalkotás valódi hatásának része, hogy az ellenség kezébe is jusson belőle.

A tanárok persze fel voltak háborodva ezen a romlottságon, de azt hiszem, egy kicsit izgatta is őket a dolog. Például soha nem lett az ügy tantestületi értekezletek napirendi pontja, ellentétben olyan százszor lerágott és lefutott témákkal, mint a rágógumizás és a folyosói futkározás. Kis idő múlva aztán néhány lány is feltűnt a saját képeivel; nagy valószínűséggel azok, akik előzőleg részt vettek a tippelgetésben. A fotók tetején két kéz látszott, amint éppen felhúz egy pulcsit vagy blúzt, alattuk egy pár tizenkét-tizenhárom éves mell, majd valami azonosíthatatlan testtájék, és nagy néha egy-egy köldök. Mindeközben az iskola is belépett a játékba, ám nem a hagyományos értekezletes, intős, szülőnek levélírogatós módon, hanem mindaddig susmusolva és nevetgélve, amíg a hangok eljutottak az igazgatóhelyettes fülébe, aki ezután ebédszüneteit az önkiszolgáló fényképezőgép mellett állva töltötte, megakadályozva a további fotózgatást. Tudtuk, hogy ő lesz erre a megfelelő ember, bele is ment, ezzel pedig véget ért a mulatság.

Elég hosszú ideig tartott az ügy, olyan két-három hétig, pontosan, mint egy színdarab elkészítése, egy művészeti fesztivál vagy bármilyen más iskolai kreatív tevékenység. Kétlem, hogy bárki különösebben sajnálta volna, hogy vége. Körülbelül két-három nap telt még el az ügy megvitatásával: a gyerekek együtt panaszkodtak a vaskalapos, buzgó mócsing igazgatóhelyettesre, aki nem hagyja azt csinálni nekik, amit akarnak, a fiúk panaszkodtak a beszari lányokra, akik nem merték lefényképezni a puncijukat, a lányok pedig két érvet is szállítottak válaszul, miszerint a fiúk 1. csak irigykednek, hogy nekik nincs felül semmi mutogatnivalójuk, és 2. igencsak félre vannak informálva a punci elhelyezkedését illetően, ha azt gondolják, hogy azt bárhogy is le lehetne fényképezni azzal a géppel.

Az év során még néhányszor felbukkant pár kép az órákon, amik nem tűntek el és az elkobzást is túléltek, ez okozott némi izgalmat beindítva a már ismert célozgatást, gyanúsítgatást és tippelgetést. Valaki föl is kiáltott: „Emlékeztek erre?”, de az eset már mint a régi, szép idők egy darabkája élt csak tovább a Spanyol Iskola hetedik és nyolcadik évfolyama számára.

5. fejezet: A sólyom visszatér / A sólyom fia

Az év vége felé egy vasárnap délután Frankkel még tovább mentünk egy lépéssel. Akkor persze nem tudtuk és nem is nagyon érdekelt minket, hogy most éppen egy lépéssel tovább megyünk, ez csak a mából visszaneézve tűnik így. Éppen piknikezni indultunk, és útközben filmekről beszélgettünk, innen jött az ötlet, hogy akár mi is csinálhatnánk filmet a suliban, olyannyira, hogy egyből neki is láttunk agyalni a sztorin. Ott helyben kitaláltuk a teljes történetet, aminek a főhőse egy örült fiú lett, aki minden diákot lemészárol. Mivel egyrészt Frank elég sokat tudott a kamerákról és a filmekről, másrészt volt egy Sears and Roebuck kamerája, felkészülten vártuk a forgatás megkezdését.

Én csak egy csodálatos sólyommaszkot tudtam felajánlani, amit egy festőművész csinált fiamnak, Jay-nek valamelyik Halloweenre. Eldöntöttük, hogy a gyilkos fiú ezt a maszkot fogja felvenni, ha éppen öldöklős kedvében van, így már a film központi szimbóluma is megvolt. A fiút egy rendes srácnak képzeltük, talán ő maga volt a diákelnök, akinek azonban az apja, a bátyja vagy már nem tudom kije volt régen a gyilkos sólyom, de a rokon eltűnt, és csak a srác őrizte meg emlékét. Senki más az égvilágon nem is sejtette a szörnyű titkot.

Frankkel remek formában érkeztünk a suliba a következő hétfő reggel. Felvethettük volna a gyerekeinknek a filmötletet, felkészülve a szokásos válaszokra: „Nem akarunk!”, „Úgy se

lenne mit csinálni!", aztán győzködhettük volna őket tovább, mire ők: „És hol van Nagy Árpi?". De ezúttal azt mondtuk: na, ebből elég. Eszünk ágába se jutott, hogy érdeklődjünk arról, szeretnének-e filmet csinálni, ugyanis *mi* akartunk forgatni, sőt ezzel akartuk tölteni az év teljes hátralevő részét. Nem érdekelt bennünket a gyerekek filmekről alkotott képe vagy hogy mire lennének képesek egy ilyen helyzetben, és a kreativitásukat sem akartuk előpiszkálni.

Ha ez utóbbiak egyike lett volna a fő célunk, minden bizonnyal valami építő jellegű ötlettel rukkoltunk volna elő; például az emberi kapcsolatokat, az iskolai demokráciát / hierarchiát boncolgattuk volna ... valójában pedig egy jóféle Tarzan-filmet akartunk csinálni, csak éppen nem tudtuk, hogyan fogjunk neki, és így maradtunk a Sólyomnál.

Hadd tisztázzak gyorsan valamit, mielőtt elfelejtem és elrepülök a múltba ezzel a sólyommal. Ha az Újvilágban a tanár mint a parancsnoki szerep képviselője csődöt mondott (hiszen senkinek nem kellett betartania az utasításokat), azt ugyanúgy el kellett ismerni, hogy a szórakoztató tanárszerep legalább annyira nem működött. Nem éppen ezt akarták közölni velünk a gyerekek a maguk közvetett, bosszantó módján? Mi mást jelentett az a sok „nincs mit csinálni!", ha nem azt, hogy ha nem muszáj, nem kérnek a kreatív ötleteiket kiárúsító tanárokból, ugyanis egész más szerepet várnak el tőlük?

Mégis milyen? Mi volt a különbség az általunk kitalált sok nagyszerű dolog és „A sólyom” között? Mindössze annyi, hogy az előzőeket mi magunk nem akartuk csinálni, míg az utóbbit igen. Vajon miért feltételeztük, hogy a gyerekek majd élvezettel végzik azokat a feladatokat, amit nekünk eszünkbe se jutott volna önként csinálni? Ha így tesszük fel a kérdést, rögtön látszik, hogy abszurd az elvárás. Mégis ez volt a háttérmotivációnk évekig – nekem, Franknek és persze velünk együtt a legtöbb tanárnak. Pedig micsoda idiotizmus! A

matektanár vajon otthon szívesen rajzolgat grafikonokat? Az angoltanár talán mondatokat elemez a kedvenc foteljében? Az irodalomtanár meg ugyebár kikapcsolja a TV-t, és szótagokat bifláz szabadidejében, majd kitölt egy jópofa szövegértési feladatlapot? De csinál-e bármelyikünk ezekhez hasonlót akár a tanórákon?

Szóval csak annyit akartak tőlünk, hogy emberek legyünk. Személyek. Azt akarták, hogy határozzuk meg magunkat. (Én olyan fickó vagyok, aki kitalált naplót írt Békehadtest-önkéntesként?) Azt akarták, hogy tartsuk magunkat Harry Sullivan szabályához: „Az emberek jobban hasonlítanak egymásra, mint amennyire különböznek egymástól.” Amihez neked nincs kedved, azt valószínűleg mi sem akarjuk csinálni. Amiből te tanulsz, abból talán mi is tanulunk.

Hétfő délután azonnal be is indítottuk a forgatást. A suliban volt egy hatalmas rét, mellette pedig tenispályák. A füves terület sokféle módon hasznosítható lett volna, de kétféle héttől eltekintve, mikor a lányok ott softballoztak, egész évben üresen állt. Mindenki panaszkodott, hogy a másik pályán nem férnek el a gyerekek, de mégsem engedték őket át a használaton kívüli részre, mert akkor dupla tanári felügyelet kellett volna, amiről szó sem lehetett. Így minden maradt a régiben: az üres, de tiltott terület és a szabad, de túlzsúfolt pálya. A tenispályákkal ugyanez volt a helyzet: senki sem használta őket pár tanáron és egy-két tornaórai csoporton kívül. Így aztán Frankkel lementünk hetedik órában a pályákhoz; én néhány gyerekkel néztem egy ideig, ahogy Frank igazán művészi módon filmezi a föl- és lefutó vonalakat, majd krétával felrajzoltam a film címét a zöld cementre: *A sólyom visszatér* vagy *A sólyom fia* (már tényleg nem tudom, melyik volt), alá pedig a következő feliratot: „*K-Művészetek Produkció*”. Frank hetedikesei közül is lejöttek páran, – talán angol vagy társadalomtudomány óra lehetett – de hogy a többiek hol voltak, arról fogalmunk sem volt. Ugyanez volt az én

nyolcadikosaimmal, akiknek azt mondtam, hogy vagy lejönnek nézőnek vagy szereplőnek, vagy fennmaradnak a teremben. „A Sólyom” felelőtlenné tett minket.

Addigra egy csomó gyerek már benne akart lenni a filmben, egy másik csomó pedig nem. Rögtön el is készítettük a szereposztást és elárultuk, hogy milyen cselekményre gondoltunk. Sokan akarták tudni, hogy miért ezt a címet választottuk, de nem fárasztottuk magunkat azzal, hogy el is magyarázzuk nekik. Úgyse látták azokat a régi filmeket, amikből megérthetnék, hogy miről is van szó. Végre tekintélyelvűek lehettünk! A gyerekek egyöntetűen egy magas, jóképű és meglehetősen hiú srácot választottak főhősnek, és – főleg mivel a neve (Jon) passzolt a sztorihoz – bele is mentünk. Jane lett a női főhős, mert egész évben keményen dolgozott, nem mellékesen pedig szerettük a kiscsajt, ráadásul látszott, hogy nagyon akarja a szerepet. Meget és Lily-t is szívesen választottuk volna, de úgy tűnt, hogy ők nem akarnak filmsztárok lenni, vagy legalábbis túl elfoglaltak ahhoz, így megelégedtek az olykori statisztálással. A Sólyom egy Harvey nevű srác lett; igazából ő volt az egyetlen, aki elég bátor volt, ahhoz hogy elvállalja a címszerepet.

A nyitójelenetben Julie (Jane) és Jon kéz a kézben, teniszütőkkel a vállukon jönnek lefele a lépcsőn. Elcsattan egy csók, majd rövid ideig látjuk őket teniszezés közben. Vágás után a kerítést látjuk, ahogy az egyik lyukon át szörnyűséges karmok közül egy zöld teniszlabda gurul a játékosok felé. A karmokat Jane készítette egy használt gumikesztyű, kartonból kivágott ujjak, valamint zöld és piros festék felhasználásával. A kamera követi a labda mozgását, hogy mindenki tudja, nagy jelentősége van. Most Julie-t látjuk, ahogy felveszi a labdát, ezután jön a főcím, majd Julie hangja: „Nézd csak, Jon, egy zöld teniszlabda!” A képen Julie, ahogy fogja a labdát, majd közelítés a kezére, ami fokozatosan zölddé válik. Ez úgy történt a valóságban, hogy Frank filmezett pár másodpercig, leállt, a gyerekek festéket

kentek a lány kezére, újra filmezés, leállítás, továbbfestés, egészen addig, amíg Julie keze teljesen zöld nem lett. A labda ugyanis mérgezett volt! „Jaj, Jon!” – kiáltja Julie, és holtan összerogy. Vissza a kerítéshez: egy sólyommaszk árnyéka suhan el, majd lábakat látunk, ahogy futnak fölfelé a lépcsőn. A lábakon – a gyerekek által frissen festett – piros teniszcipő. Jon odarohan Julie-hoz, látja, hogy halott, közben idétlenül vigyorog a kamerába.

Körülbelül ekkor döntött úgy Frank, hogy a forgatást majd csak a gyorskópiák megtekintése után folytatjuk. Előhívtuk a filmet és levetítettük magunknak az eddigieket; a különálló képek hirtelen életre keltek, és valódi *mozgóképpé* váltak. Mindenki láthatta, merre tart a történet, és ezen sokan fel is bátorodtak: jöttek a javaslatok, hogy hogyan tovább, sőt ketten az operatőri pozícióra is jelentkeztek, és persze most már nem volt olyan gyerek, aki ne akart volna részt venni az alkotásban. Másnap tehát folytattuk Jonnal, ahogy vigyorogva suttogja: „Szegény Julie meghalt!”, mire több száz rendőr és nyomozó özönlik a suliba. Volt három igazi rendőregyenruhánk és egy rakás, hosszú esőkabátba bújt, sötét napszemüveges nyomozónk, az egyik még egy tacsót is hozott magával – és persze ott volt a két új operatőr. A következő snitt Jont mutatta, amint megijedve attól, hogy a zsaruk majd esetleg őt gyanúsítják, elbújik a kukába, amiből félig kilóg. Aztán jöttek a zsaruk, átfésülték a sulit, átmásztak a kerítésen, körbeszaglásztak az igazgatói irodában (lehet, hogy az igazgató tette?), Piston pedig nyomozóként a lányvécével kötött közelebbi ismeretséget. Ezután lelépve a suliból a gyerekek felvették, ahogy a Sólyom egy rejtélyes telefonhívást bonyolít le a bevásárlóközpont melletti benzinkút fürkléjéből – ennek célja mindössze annyi volt, hogy ürügyet találjanak a sulis elhagyására, és erről a hőstettéről a leendő nézők is értesüljenek, merthogy az is kezdett leesni nekik, hogy bizony ebből valódi film lesz, amit valódi emberek fognak megnézni.

Következő helyszínünk az iskolai labor volt, ahol a maszkos

Sólyom halálos mérget kotyvasztotta éppen. A gyerekek örömmel jelentkeztek, hogy cigizéssel teremtsenek füstgomolyagokat és baljóslatú hangulatot. A Sólyom méregkeverés után egy rakás limlomot szedett elő a szekrényéből, köztük egy megfakult, Jane által hamisított újságcikket,— minthogy Julie szerepében már meghalt, a lány új pozíciója sminkes és kellékes lett –ami az öreg Sólyomról szólt. Visszaidézve balsorsú rokona emlékét, a jelenlegi Sólyom bosszút esküdött.

A lényeg az volt, hogy a cselekmény teljesen átalakult az eredeti vasárnap délutáni ötletünkhöz képest. Kiderült, hogy a Sólyom valódi motivációja a Julie iránt érzett viszonzatlan szerelem: hiába ő a diákelnök, a lány mégis azt a beképzelt kis nyomoronc Jont szereti. A Sólyom megesküdött, hogy így is megszerzi Julie-t, s mivel pszichésen nem volt egészen rendben, kapóra jött neki a bűnöző rokon példája. A filmbeli suliban pánikhangulat uralkodott: sikító lányok, ijedt suttogások az osztályokban („Ki lehet a Sólyom?”), a gyerekeket nyugtatni próbáló tanárok, manőverező papírrepülő-hadosztályok, a „gépeken” felirat: „Óvakodj a Sólyomtól!” és „A Sólyom újra lecsap!” Lányokból álló riportersereg szállta meg az igazgatói irodát, kérdésekkel bombázva Lou-t, aki sötét napszemüvegében kitűnően hozta a felháborodott intézményvezető figuráját, sőt elfogása esetén kicsapással fenyegette meg a Sólymot. Vern, az egyik osztályfőnök szakvéleményében a Sólyom feltételezhető zavart lelkiállapotáról és beilleszkedési nehézségeiről értekezett, Julie szülei pedig (két gyerek alakításában, felszerelve Jane által készített bajusszal és ősz hajjal) könnyes szemmel, de mosolyra húzódó szájjal emlékeztek vissza: „Pedig mondtuk neki, hogy kerülje el a fiúkat!” Persze a néző számára már árulkodó piros teniszcipő is előkerült időről időre, ahogy járkal ide-oda a gyanútlan diákok között.

Frankkel szépen lassan, szinte észrevétlenül ki lettünk túrva a rendezői, operatőri és szervezői szerepből. Mialatt néztük az előhívott nyers filmet és a folytatásról agyaltunk, egy

Phil nevű srác lejegyezte az ötleteket és készített belőlük egy „szkriptet”. Onnantól kezdve ő lett a rendező, egyrészt mert az akart lenni, másrészt meg ki tudta ejteni a „szkript” szót. A két új operatőr ugyanezért válthatott le engem: nemcsak akartak kamerázni, de képesek is voltak rá, és nemcsak képesek voltak rá, hanem igen jól is csinálták. A rendező kikérte néha Frank tanácsát, az operatőrök pedig – feltűnt nekik a kamerázás iránti elementáris vágyam, ami egyszersmind a hibázástól való félelemmel párosult – megmutattak ezt-azt, sőt hagyták, hogy felvegyek pár képet, ami nekem már csak azért is óriási élmény volt, mert soha nem kerültem eddig kamera közelébe. Néhány srác vállalta, hogy krétával felírja a szöveget a tenispályára, mások pedig a statisztaszerzésért voltak felelősek, ami úgy történt, hogy betörtek tanórákra és elkiáltották magukat: „Tömegjelenet lesz! Gyertek!” (Természetesen az fel se merült bennük, hogy ebédidőben forgassanak tömegjelenetet, amikor nem kéne félbeszakítani az órákat.) A forgatások bevett ideje a hetedik és a nyolcadik óra lett, az iskolai élet egyéb szempontjai (kóborló engedélyek, jegyek, tekintély, órai munka és nem-munka, „itt nincs mit csinálni”, ügyeletesek, panaszkodások) mind elfelejtődtek. Frankkel beszélgetve örömmel megállapítottuk, hogy a Filmmel – na nem azt, hogy az Órával – kapcsolatban minden jól halad. Ha éppen esett, akkor csak ültünk a teremben és pihentünk; nem csináltunk semmit, többek között *nem aggódtunk* amiatt, hogy nem csinálunk semmit, vagy hogy kéne-e csinálni valamit, vagy éppen, hogy miként mondjuk el a szülőknek, hogy nem csinálunk semmit, és hogy egészséges-e mindez pedagógiailag? Merthogy az igaz, hogy nem csináltunk semmit, de azért nem, mert ültünk körben és vártuk, hogy elálljon az eső. Ez pedig nagy különbség.

Vissza a filmhez: most Jont láthattuk, amint a zsaruk elől bujkál, és közben a suliban ólálkodva próbálja kideríteni, hogy ki lehet a Sólyom. Egy – nappal forgatott – éjszakai jelenetben sikerült bejutnia a laborba, ahol egy kartondobozba rejtve megtalálta a maszkot, a karmokat, a mérget és a régi

újságcikket. Olvasva a Sólyom apjának vagy bátyjának nevét, rájött a nagy titokra, majd egy drámai, füstbe burkolt jelenetben Jon bekente a maszkot a mérgezett zöld festékkel, és hosszan a kamerába vigyorgott. Philnek már elege volt ebből a sok vigyorgásból, de nem tudta rávenni Jont, hogy hagyja abba, és már amúgy is késő lett volna. A következő kép egy plakátot ábrázolt („Emlékezzünk együtt Julie-ra!”), körben pedig kisírt szemű lányok és lehajtott fejű fiúk: közeledett a nagyszabású befejezés.

Megtöltöttük a mindenes szobát gyerekekkel, a színpadon a diákelnök megkezdte a zászló előtti tisztelgést. Mindenki föláll, a kép Harvey lábára közelít: a piros teniszcipő! „... szabadság és igazság mindenkinek” – szól a szöveg. A résztvevők leülnek, de Jon föláll és fölmegy a színpadra, kezében egy nagy szalaggal átkötött kartondobozzal. Átnyújtja az elnöknek. Az elnök meglepve kérdezi: „Nekem?” Gyanútlanul felbontja, és a dobozból előhúzza a Sólyom maszkját! Arca dühtől és gyűlölettel torzult, esztét vesztve felveszi a maszkot és öklét rázza a közönség felé. „A Sólyom! Harvey a Sólyom!” – kiáltják páran. Lányok sikítanak, majd néhányan „Kapjuk el!” felkiáltással a Sólyom után indulnak, aki a színpadról leugorva menekülőre fogja. A kamera követi őt, ahogy kifut a teremből, majd az üldöző tömeget látjuk, alatta Brahms Negyedik szimfóniájának utolsó taktusai harsognak (a premieren én játszottam be a zenét magnóról, végre csinálhattam valamit). Többször újra kellett vennünk a jelenetet, mert a tömeg már azelőtt elkapta a Sólymot, hogy az kiért volna az ajtón. De nemcsak elkapták, hanem kigáncsolták és lökdösték újra meg újra. „A fenébe már,” – kiáltotta Harvey, levakarva magáról a gyerekeket – „ezek az idióta seggfejek tényleg meg akarnak ölni!” Végül a filmben is sikerül kiszabadulnia a szorításból, elindul lefele a lépcsőn, és fut egyenesen a teniszpálya irányába – a többiek utána. Itt trükkök következtek mindenféle gyorsítással és lassítással, majd közeli képek a zöldre színeződő maszkról. Harvey elképesztő hitelességgel játssza a haldoklót: tántorog,

rángatózik, el-elesik (a méreg kezdi kifejteni hatását), az öklét rázza, körbe-körbe futkározik, épül a jelenet, mint egy Brahms-mű, míg végül lassítva össze nem esik a fiú. Megérkezik a tömeg, szintén lassítva, Jon lenyúl és leveszi a maszkot: a Sólyom arca teljesen zöld – a gyilkos halott. A tömeg is megnyugszik, a harag elpárolog, és átadja helyét a szomorúságnak. Brahmsból Miles Davis lesz: „My Funny Valentine”, a lányok sírnak, Miles hangja sajnálattal teli, mindenki visszaindul, kivéve Jont. Ő ott marad a halott Sólyommal. Az operatőrök megtanulták, hogy ne fókuszáljanak az arcára, de most hiába: Jon belenéz a kamerába, és szokásos vigyorával ezt mondja: „A legjobb barátom!” Leül, leveszi a cipőjét, és fölveszi a Sólyom piros teniszcipőjét. A kamera hosszan végigpásztáz a füves területen: a pályák üresek, csak a holttest látható, mellette pedig ott ül Jon. Miles dalával együtt ér véget a film is.

Grandiózus premierre készültünk: valódi plakátot gyártottunk, rajta a sztárokkal és teljes stáblistával, teleraktuk vele a sulit; kérdőíveket másoltunk és osztottunk szét a nézők között, és berendeztük az ablaktalan, kör alakú zenetermet, ami pont elég drága és modern volt ahhoz, hogy semmi haszna ne legyen, csak jól mutasson a tervező önéletrajzában –mozinak viszont ezúttal tökéletesen megfelelt. Egyszerre százan értek be a terembe, így több alkalommal vetítettük a filmet, mi persze mindannyiszor megnéztük, és csak úgy dagadt a mellünk a büszkeségtől. Az év hátralévő része is a film körül forgott: amikor éppen nem vetítettük, akkor beszélgettünk róla és büszkélkedtünk vele. Körülbelül két hónapig tartott a forgatás, pontosan huszonkét és fél perc hosszú lett a játékidő, és alig több mint huszonöt dollárba került. Kérdeztük egymás között, hogy a végén vajon miért vette fel a főhős a Sólyom cipőjét? Talán ő is Sólyommá fog változni? Vagy ez csak egy érzelgős gesztus volt a részéről? Fogalmunk sem volt. Már csak arra emlékeztünk, hogy a jelenet forgatásánál valaki bekiabált, hogy „vedd föl a cipőjét!”, és valahogy mindenki helyénvalónak érezte az ötletet, így Jon

megfogadta a tanácsot. Azt is megállapítottuk, hogy a közönségből senki nem tette szóvá a dolgot, úgyhogy akkor biztos rendben van a dolog, még ha nem is tudtuk megindokolni.

Kapcsolódó oldalak:

- James Herndon: Kolumbusz Kristóf...